HET WOORD VAN DE WEEK

21e jaargang nr. 9 25 februari 1968

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de Antillen *f* 7,50 per jaar
Overige landen *f* 10,— per jaar
losse nummers *f* 0,50
verschijnt wekelijks

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Humanisten over echtscheiding

Wij nemen aan, dat een aantal van onze lezers de televisie-uitzending hebben gevolgd over de echtscheiding en kennis hebben genomen van de problemen, die een echtscheiding met zich mee brengt.
Deze uitzending vond plaats op dinsdagavond, 20 februari l.l. in de rubriek „Achter het nieuws", een rubriek, die wij graag in de belangstelling van onze lezers aanbevelen, omdat men geconfronteerd wordt met feiten, die onze aandacht ten volle waard zijn.

Ons trof deze uitzending nog meer, omdat ditzelfde probleem reeds behandeld was tijdens een conferentie van de Humanistische Stichting Socrates. Dit was twee jaar geleden, om precies te zijn op zaterdag, 22 januari 1966.

Dezelfde mevrouw M. Rood-de Boer, die tijdens de televisie-uitzending haar mening over de echtscheidingsgronden uitsprak, hield tijdens deze conferentie een rede, waarin zij o.m. stelde: ‚Het huidige artikel 263 BW: „Echtscheiding kan nimmer door onderlinge toestemming plaatsvinden" zou dienen te vervallen. Als nieuwe algemene grond voor echtscheiding zou in plaats van het vervallen artikel 263 het volgende gesteld kunnen worden:

1. Echtscheiding wordt door de rechter uitgesproken op verzoek van beide echtgenoten, stellende dat tussen hen een diepe en duurzame breuk bestaat.
2. Zodanige echtscheiding kan slechts worden uitgesproken indien het huwelijk gedurende tenminste drie jaar heeft bestaan.

Deze rede is met die van de andere inleiders in druk verschenen. Wij zouden hen, die evenals wij geboeid hebben kennis genomen van hetgeen de uitzending bracht, willen adviseren ook kennis te nemen van deze brochure.
U vindt daarin verschillende meningen, goed gedocumenteerd en duidelijk gesteld.

Tenslotte, het is de moeite waard, dat wij aandacht schenken aan problemen waar zoveel van onze medemensen mee worstelen.

Humanisten over echtscheiding

met bijdragen van: mr. H. J. Roethof
mr. M. Rood-de Boer
mr. H. G. van Veen

De brochure bevat de inleidingen die gehouden zijn op de juristenconferentie van de HUMANISTISCHE STICHTING SOCRATES in januari j.l.

Prijs f 1.80

Bestellingen bij voorkeur door storting of overschrijving op girorekening 304960
t.n.v. Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht.

Ziek . . . . . gezond

Mag ik beginnen met een bekentenis door u te zeggen, dat ik grote moeite heb gehad om een passende titel voor deze toespraak te vinden. Is het in het algemeen niet eenvoudig een inhoudomvattende naam aan een betoog te geven, heel moeilijk wordt het — zoals in mijn geval — indien een medisch onderwerp vanuit een niet medische gezichtshoek wordt benaderd. Ik heb het er echter maar op gewaagd om voor mijn titel termen te gebruiken, die een deskundigheid veronderstellen, welke ik niet bezit. Dat ik desondanks over deze zaken wil praten vindt z'n oorzaak in een belangrijk artikel dat verschenen is in het Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid van januari '68. Het is een toespraak, welke de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid heeft gehouden bij de opening van het Nationaal Protestants Christelijk Centrum voor de Geestelijke Volksgezondheid.
In deze toespraak werd door de bewindsman de inhoud van het begrip gezondheid op indringende wijze benaderd en duidelijk in een nieuw kader geplaatst. Gezondheid is niet meer het tegenovergestelde van ziekte, maar heeft een eigen, autonome inhoud gekregen.
Natuurlijk is het niet zo dat deze ontwikkeling spontaan is gekomen. Hij is reeds enkele tientallen jaren gaande, maar bij mijn weten heeft de overheid zich nog nimmer zo duidelijk over de consequenties ervan uitgesproken, zoals dat door dr. Kruisinga is gedaan.
De humanist vindt vele aanknopingspunten in de opvatting, dat gezond-zijn niet het tegenovergestelde is van ziek-zijn. Het opent b.v. de mogelijkheid, dat beide toestanden samen kunnen gaan en dat heeft in ons cultuurpatroon verdergaande gevolgen dan men oppervlakkig zou menen.
Met name wordt het duidelijk dat er goed gezonde zieken kunnen zijn, maar ook ernstig zieke z.g. gezonden. Nu moet u niet denken dat ik bij het eerste doel op het oude gezegde dat zwangerschap een gezonde ziekte is. Afgezien van het feit, dat dit in vele gevallen niet eens waar is, bedoel ik heel wat anders. In de reeds aangehaalde rede van dr. Kruizinga legde hij er de nadruk op, dat onze gezondheidszorg praktisch geheel gericht is geweest op het genezen of voorkomen van ziekten.
In het spraakgebruik komt deze koppeling ook herhaaldelijk voor. Zo gezond als een vis, wil zeggen: niet ziek zijn; op je gezondheid betekent: opdat je niet ziek worde.
Ook de inhoud van beide toestanden, dus zowel van ziekte als van gezondheid, zijn in de laatste 25 jaar sterk veranderd en daarmee is de mensbenadering en mensbeoordeling geheel anders geworden.
Langzamerhand zijn een groot aantal gedragingen van de mens, die vroeger karaktereigenschappen werden genoemd, als ziekteverschijnselen herkend en als ik mij niet vergis is aan deze ontwikkeling nog lang geen einde gekomen. Het complex van ziektebeelden wordt nog steeds groter. Daarbij doet zich echter het verschijnsel voor, dat, hoewel de medicus bij de bestrijding nog steeds de centrale figuur is, er in het team van therapeuten steeds meer figuren uit andere wetenschappen mee doen. Mede doordat ziekteverschijnselen duidelijker als zodanig herkend worden, gaat de ziekte ook een andere plaats innemen. Er ontstaat een recht op ziek-zijn. De zieke wordt niet meer opzij geschoven als niet meer deelnemend aan het arbeidsproces en daarom niet meer nuttig. Zijn positie in het gezin is veranderd omdat zijn ziek-zijn niet meer een rem is op het voortbestaan en de ontwikkeling van zijn gezin.
Hoewel we restanten van oude opvattingen nog in sociale wetten terug vinden, kunnen we ze toch wel als afgedaan beschouwen.
De zieke zelf groeit echter maar langzaam mee, vooral de langdurig zieke. In het bijzonder bij hen, die onder normale omstandigheden nog zouden werken overheerst het gevoel van niet meer nuttig te zijn, tot last te zijn, de gemeenschap op kosten te jagen.
Hier is naar mijn gevoel sprake van, om het maar zacht te zeggen, een ernstig misverstand. Ziekte behoort bij de mens, zoals de groei bij hem hoort. In principe heeft het niets te maken met het al of niet nuttig zijn. Het is heel goed mogelijk en komt ook veel voor, dat iemand die aan een ernstige ziekte lijdt, volledig als mens funktioneert in zijn contact met de omgeving. Vaak merkt de betrokkene dit zelf niet, zoals me niet zelden gebleken is, maar zijn gezonde reactie op de gebeurtenissen in de wereld en de waardevolle relaties met anderen doen de ziekte vaak als een bijverschijnsel in het niet zinken. Het aantal uren z.g. productieve arbeid, hoe nuttig ook, is niet doorslaggevend voor de vraag of een mens aan z'n bestemming beantwoordt. Het feit, dat onze voorouders 100 uur per week werkten en wij slechts 40 uur maakt ons niet tot mindere wezens. Integendeel er is meer tijd beschikbaar gekomen voor een open contact van mens tot mens en dat is voor de ontplooiïng waardevol.
Inmiddels ben ik op het punt aangekomen waar de gezondheid een grote of zelfs een beslissende rol gaat spelen.
Ik zal trachten het begrip gezondheid in z'n moderne betekenis te omschrijven. Eerst nog eens negatief, dus wat het niet is.
Gezondheid is niet een afwezig zijn van ziekte. Verder kunnen we drie facetten onderscheiden: lichamelijke, geestelijke en mentale. Het zijn in elkaar overlopende begrippen waarvan de grenzen moeilijk zijn vast te stellen. Een gezonde geest in een gezond lichaam was een

---

EMPTINESS

Mijn hart is als een lege glazen schaal
waarin duizend fijne barsten nerven,
het seismogram, versteende tekentaal
van dromen, sling'rend om de dadenscherven.
Een ieder draagt zijn vrijheid op de rug,
zoals een zwerver, dwalend langs de wegen,
zijn bundel draagt, het eerste deel nog vlug
en licht ter voet; de last valt allengs tegen.
Het zwaarst is 't zelf gekozen lot te dragen.
Ik stel, als aan een vreemde, mijzelve vragen;
en voel nog dromend, door jouw hand gevoerd,
mijn tasten naar je schoot, maar blijf als trage
half-embryo aan je navelstreng gesnoerd.

Nico Wijnen
uit: Tegenzin.

een radio-uitzending van zondag 25 februari 1968

uitgangspunt bij de lichamelijke opvoeding, waarbij men dacht aan een goed ontwikkeld lichaam, waarbij spieren en houding even belangrijk waren als karakter. Lichamelijk en mentaal dus.
De laatste tientallen jaren komt de geestelijke gezondheid op de voorgrond waarbij we komen op een heel breed terrein waar het gaat om in de samenleving zich zodanig te gedragen dat het maximum, dat de mens aan mogelijkheden heeft medemens te zijn, tot volle ontplooiïng kan komen.
Ik sprak van een heel breed terrein en u zult wellicht vragen welk terrein dit is. Om deze vraag te beantwoorden zou ik de Staatssecretaris in zijn eerder genoemde toespraak willen citeren. Hij sprak: „Deze vragen brengen ons buiten het concrete en aanwijsbare en voeren ons naar het vlak van het existentiële, het totaal-menselijke, het totale zich-welbevinden. Wij zijn daar op het terrein, waar wellicht de pastor evenveel of nog meer bij te dragen heeft aan de geestelijke gezondheid als de geneesheer; waar de maatschappelijk werker naast de psychiater staat. Het is ook het terrein waar de onderwijzer, de journalist en alle professionele of niet-professionele werkers, die iets bijdragen aan de vorming, de informatie en de voorlichting van de mens, hun funkties vervullen.
Wij zijn daar ook op het vlak, waar de individuele relatie van helper-geholpene niet zo exclusief meer is als tot dusverre wel het geval is geweest in de gezondheidszorg. Wij zijn in de sfeer van cultuur en psychische opbouw van onze samenleving. Wij zijn ook in de sfeer van de grote en kleine structuren daarin, zoals gezin, buurt, dorp, streek, arbeidsomgeving. In deze benadering van de begrippen geestelijke gezondheid en geestelijke gezondheidszorg treden wij buiten het terrein, dat traditioneel gezien, daartoe werd gerekend."
Tot zover dr. Kruisinga. Dat is nogal wat, de gezondheidszorg geplaatst voor de taak van de zorg voor het totale welbevinden, of zoals ik het zou willen uitdrukken voor de bevordering van het optimaal kunnen funktioneren van de mogelijkheid zo volledig mogelijk mens te zijn. En waar dit laatste aan de orde is heeft de humanist meer dan gewone belangstelling. Niet alleen met belangstelling maar ook met vreugde hebben wij kennis genomen van de opvatting dat de totale mens in al zijn facetten zoveel aandacht verdient en dat ook de overheid tot taak heeft de ontplooiïng van alle wezenlijke kanten van de mens te helpen bevorderen. Dr. Kruisinga drukte het zo uit: „Het zal u duidelijk zijn dat ik bijzonder grote waarde toeken aan alle activiteiten die op enigerlei wijze gericht zijn op de voorlichting en vorming van de mens met betrekking tot zijn mogelijkheden van geestelijk gezond leven in deze tijd. Dit betreft niet alleen het vaak zo eenzijdig benadrukte belang van de sexuele voorlichting en opvoeding, hoewel ik dit belang uiteraard onderken, doch ook de vorming en voorlichting op het brede terrein van de intermenselijke verhoudingen in deze tijd". Voor mij betekent deze uitspraak de erkenning van de grote waarde van alle geestelijke activiteiten welke gericht zijn op de ontplooiïng van de mens, op de mogelijkheid om de in aanleg aanwezige gerichtheid op de medemens te activeren, te versterken.
Het is deze taak welke het Humanistisch Verbond als primair, als van de eerste orde heeft gesteld.
Een taak waarop we aanvankelijk van alle kanten zijn aangevallen. Wij stelden de mens centraal en daarmede boden wij stenen voor brood. Wat ontwikkelt het denken zich toch in een revolutionair tempo. Het is goed zo nu en dan ook even bij deze ontwikkeling stil te staan. Immers te vaak worden wij geconfronteerd met het verschrikkelijke in de mens, waardoor we een te eenzijdig beeld krijgen. Neem b.v. die foto van een mensonterende executie van een vietcongstrijder (iets wat onder het nationaal socialisme nog zo goed mogelijk verborgen werd gehouden). Het is goed dat de schok, welke bij de aanblik ervan door de wereld gegaan is, eveneens de voorpagina's haalde.
Overigens was ook dit gebeuren een aanwijzing te meer het begrip gezondheid een nieuwe inhoud te geven. De goed uitziende man, die de executie uitvoert, moet toch van uit zijn menszijn gezien, ernstig beschadigd zijn. Vanuit z'n mens-zijn gezien, daar ligt het criterium. De mens is eerst gezond als hij zich op bevredigende wijze als medemens gedraagt.

J. PASMAN

OUD-HJB'ERS OPGELET

De Humanistische Jeugdbeweging belegt een reünie voor oud-leden op 9 en 10 maart a.s. De adressen van hen, die in de loop van de tijd lid zijn geweest, zijn niet meer beschikbaar en daarom het verzoek of alle oud-leden zich willen richten tot P. Postma, Potgieterlaan 13, Hilversum. Tel. (02150)-10725.

HUMANISTISCHE ERFENIS

Onder deze titel belegt de werkgroep Jeugd en Jongeren van het H.V. een studiedag op 9 maart a.s. in het Erasmushuis. Belangstellenden kunnen zich opgeven bij de sekr. van de werkgroep, Marathonweg 71 huis, Amsterdam, (tel. 020-721569) waarna volledig programma e.d. worden toegezonden. Toegangsprijs *f* 5,— per persoon (inkl. eenvoudige lunch).

Van week tot week

Radio (Hilv. II)

zondag 3 maart 9.45—10.00 uur: P. Spigt: „De man in kwestie"
zondag 10 maart 9.45—10.00 uur: W. van Dooren: „Rekenschap afleggen"

Merkwaardige mensen

J. B. VAN HELMONT (1577—1644)

Het is al meer gezegd: in het godsgeloof wordt kenbaar hoe de mens zijn met emotie geladen voorkeuren en angsten projecteert, ze buiten zichzelf tot afbeelding brengt. De geschiedenis der godsgelovige voorstellingen is op deze wijze tevens de aanschouwelijke ontwikkeling van het menselijk zelfbesef. Aanvankelijk was de mens voor zichzelf nog geheel en al probleem; in al zijn capaciteiten, mogelijkheden, successen en mislukkingen achtte hij zich geregeerd door evenzovele magische machten. De wereld was bevolkt door krachten die hem stuwden of remden, hielpen of dwarsboomden, ter wille waren of fnuikten.

In diepste wezen betekent het polytheïstische wereldbeeld, dat de mens zijn mogelijkheden als gescheidenheden beschouwt. Het was een reusachtige schrede vooruit toen de mens in het ééngodendom bewees dat hij — hoewel onbewust — genaderd was tot het besef van zijn onverbreekbare, ondeelbaar-éne persoonlijkheid.

In de projectie van zijn vermogens en gebreken op die éne god, leeft duidelijk de impuls om zich te beschouwen als een mens waarin de diverse krachten, hoedanigheden en vermogens sámenhangen. Dat aan dit onbewuste monisme, (hoe gebrekkig nog), een zeer speciaal maatschappijbeeld — de afwezigheid van de slavernij — ten grondslag lag, is een sociologische ontdekking van de eerste orde.

Doch, zoals gezegd, de eenheidsbelevenis van het monotheïstische christendom is eigenlijk nooit gehéél gelukt. Door allerlei dwingende omstandigheden werd het ééngodendom steeds en soms op verschillende wijzen geschonden door de insluiping van méér elementen. Steeds was het de duivel (het kwaad) die inbreuk maakte op de eenheidsidee, maar ook de figuur van Maria, van de Heiligen etc. Het komt me voor dat in het godsgeloof dan ook geen zuiver monisme te verwerven is, aangezien het mechanisme van de projectie zèlf hiertoe in de weg staat. Zolang de mens nog sporen van zijn eigen hoedanigheden buiten zich plaatst: als werd hij erdoor geregeerd, in plaats van te regeren, zòlang zullen ook steeds sporen van een inconsequent dualisme, pluralisme zelfs, zijn levensvisie teisteren.

Maar er zijn wèl grootse pogingen ondernomen om het leven als een eenheid te beschouwen. De vroegste poging daartoe meen ik, vollediger dan overal elders, gevonden te hebben bij de Nederlander Johannes Baptist van Helmont. Dit is waarlijk een systematische zoeker geweest naar eenheid van visie, naar oplossing van inconsequenties. Geslaagd is hij geenszins, maar zijn buitengewoon moedige dóórdenking van het ééngodendom stempelt hem tot één der grote geesten van het anti-dogmatische denken.

Geboren in 1577 in de Zuidelijke Nederlanden werd hij tot de studie bestemd. Al vroeg, in 1580, had hij zijn vader verloren. Hij was het jongste — en zwakste — kind. Allemaal feiten voor een socio-psycholoog om even bij te gaan zitten. Ik moet echter heel kort zijn. Hij studeerde filosofie, maar werd in geen enkel opzicht bevredigd in zijn zucht naar wetenschappelijke zekerheden. „Ik bestond slechts uit letters", erkent hij zelf. Achtereenvolgens studeerde hij physica, wiskunde, astronomie, theologie, — maar nergens vond hij genoegdoening voor zijn ongehoorde wetensdrang. Hij werd stoïcijn, doch na verloop van tijd zag hij ook daarvan de gekunsteldheid in en hij zocht het in de biologie en plantkunde. Hij bemerkte, dat het medische weten van zijn tijd niet veel meer bevatte dan het magische arsenaal van de kermisklant. Geleidelijk leerde hij beseffen dat de medicus in het gúnstigste geval ongevaarlijk was.

Langs dit spoor kwam hij tot de grootse ontdekking: dat de ziekte niet geïsoleerd in één orgaan zetelde, maar dat er achter het ziektesymptoom een ziekte-bodem was: de wezenlijke mens.

Hij heeft in Vilvoorden (België) van 1609 tot zijn dood in 1644 de medische praktijk uitgeoefend, na in 1599 te Leuven tot doctor in de artsenijkunde te zijn gepromoveerd. Tussen zijn promotie en zijn praktiseren heeft hij grote reizen gemaakt, waarbij hij met zijn scherpe speurzin en zijn fundamenteel-ordenende levensvisie een enorme ervaring met de mens opdeed.

Zijn hoofddenkbeeld was het volgende. God is de schepper — dat is de bron en de zekerheid van alle eenheid, een vóórtdurende schepping. Zijn diagnostisch principe werd het derhalve om van de mens uit, terug te onderzoeken waar en hoe en waardoor hij van het oerbeeld der volmaaktheid was afgeweken. De mens is voor hem geen lichaam, maar een totale geschapenheid naar vorm èn inhoud, waarin als eenheidskern de „Archeus" leeft. Hij wenst ook niet de onderscheiding van de zielskrachten in „verstand", „wil" en „geheugen" te handhaven. De ziel is in diepste grond het evenbeeld van god. Dit oerbeeld is verduisterd, vervuild, — maar er is een mogelijkheid van therapie, van reiniging.

Dit is alles zeer revolutionair anno 1600 ! Maar er zijn sterker consequenties. Ziekten, dwalingen gaat hij van één centrum uit: de totale mens, verklaren — en op deze wijze is hij uiterst modern. Eén voorbeeld wil ik nog noemen. De zonde ligt volgens Van Helmont niet in de Ongehoorzaamheid, de dood is ook geen vloek en straf, maar een natuurnoodzakelijk gevolg van de verworven zintuigelijkheid. Noch god, noch de duivel hebben de dood „gemaakt". En met geniale scherpzinnigheid stelt Van Helmont de these op: de mens heeft zich zèlf de dood bereid in de natuurlijke kringloop van de sexuele schepping. De geboorte uit de sexen draagt de noodzaak van de natuurlijke dood in zich. Dit is geen kleinigheid voor die dagen! Tenslotte culmineert zijn visie in een stelregel die even vanzelfsprekend voor ònze dagen is als onthutsend voor de sfeer van zìjn eeuw: De meest elementaire voorwaarde voor alle kennis — vooral ook voor alle medische kennis — moet geacht worden te liggen in de zelf-analyse, in de kennis van en het begrip voor het eigen innerlijk.

Op deze wijze heeft Van Helmont gewerkt voor de bevrijding van de mens uit het dogmatisme der ogenschijnlijkheden. Hij is een geweldig revolutionair denker geweest, die binnen het godsgeloof mijns inziens voor dìe tijd de hoogste vervulling van een monistische levensbeschouwing heeft bereikt.

P. SPIGT

DRUK: STORM UTRECHT-MAARSSEN